

1878 i Paris: le Congrès international du droit des femmes (den internationella kongressen för kvinnors rättigheter)

Den första internationella kvinnokongressen i Paris 1878

Paris blev platsen för den första internationella kvinnokongressen i världen när Maria Deraismes, i spetsen för franska kvinnoorganisationer tillsammans med Léon Richer, sammankallade le Congrès international du droit des femmes (den internationella kongressen för kvinnors rättigheter) år 1878. Arrangerandet visar den relativa stabilitet som den Tredje Republiken hade uppnått. Den hade gått igenom en politiskt skakig period under sina första fem år sedan republiken igen etablerats år 1870.¹

Bland sammanlagt 28 initiativtagare fanns personer från Italien, Schweiz, Holland och Ryssland. De tre sistnämnda länderna hade var sin representant i initiativkommissionen: Mme Marie Goegg, Genève, Mme Elisa Van Calcar, Haag samt M Serge de Scharapov, S:t Pétersbourg. Italien hade tre representanter: två män M Mauro-Macci, deputerad från Rom samt dr Antoine Mora, Bergamo. Den avlidna comtesse Marie Malliani, även hon från Bergamo, nämndes även. Frankrike bidrog med nitton varav flera män, två senatorer, fem deputerade, tre lokalpolitiker från Paris², Léon Richer, utgivaren av *L'Avenir des Femmes* (vars utgivning han börjat redan år 1869 då under namnet *Le Droit des Femmes*) samt M Griess-Traut.³ Fransyskorna var Mlle Maria Deraismes och hennes syster Mme Féresse-Deraismes, Mlle Amélie Morancé, Mme Caroline de Barrau, Mme V. Griess-Traut samt Mme J. Richer. Mlle Hubertine Auclert hade medverkat i organiseringen. Hon hade dragit tillbaka sitt stöd några dagar före kongressens öppnande, nämligen den 11 juli, liksom M Emmanuel Pignon, M Antonin Lévrier och Mme Lucie Dissat.⁴

¹ Paris 1878; Goldberg Moses 1984: 209; Bezbakh 2003: 380ff EV IN FLER REF

² De var: Schœlcher & Eugène Pelletan, senatorer; Emile Deschanel, A Laisant, Codet, Tiersot, Boudeville, alla deputerade; de Hérédia, Antide Martin, docteur Georges Martin, conseillers municipaux de Paris et membres du Conseil général de la Seine. Paris 1878:1.

³ Sju parlamentsledamöter, tre lokalpolitiker och ytterligare tre män fanns bland de sammanlagt 28 initiativtagarna. Broschyr "Congrès international du droits des femmes à Paris", Mapp: Congrès 1878 - Paris Dos 31, BMD; Paris 1878: 1f.

⁴ Paris 1878:1f

I övrigt fanns tre amerikaner bland initiativtagarna. Till dem hörde Théodore Stanton,⁵ New York, son till den kända ledaren inom den amerikanska kvinnorörelsen, Elizabeth Cady Stanton. Han var en av många män bakom kongressen och tillsammans med männen från Ryssland och Italien en av de fyra utländska männen. Han var studerande och journalist. Stanton höll antagligen redan på att samla material till boken *The Woman Question in Europe* som skulle komma ut år 1884. Vidare var Julia Ward Howe och Mary A Livermore, båda från Boston, med i denna kommitté. Med dessa tre personer från USA var de två stora riktningarna inom den amerikanska kvinnorörelsen representerade⁶ och en markering gjord att det internationella arbetet borde överbygga motsättningar. Sammantaget bestod initiativtagarna mest av kontinentaleuropéer, men också Ryssland och USA var representerade. Bakom kongressen stod allt som allt personer från sex länder.

För det konkreta genomförandet stod en något mindre grupp, alla tydligen från Paris vilket uppenbarligen var det mest praktiska. Männen i gruppen var: Léon Richer, A. S. Morin, membre du Conseil municipal de Paris, dr Huguet, M Griess-Traut och M Rama. Kvinnorna var: Maria Deraismes, Jenny Chilliet och Mme V Griess-Traut. Kongressens "Commissaire général" var Léon Richer (4, rue des Deux-Gares), skattmästare var M de Hérédia, membre du Conseil municipal de Paris (147, boulevard Péreire) och Mme Féresse-Deraismes (52, avenue du Clichy).⁷

Julia Ward Howe beskrevs i fransk press som "allvarlig, lugn och värdig" och som en god talare medan Mary Livermore uppenbarligen gett ett ännu bättre intryck. Hon kallades för "en charmant ung blond flicka... älskvärd, spirituell och allvarlig" med en förtjusande accent i sin goda franska. Journalisten som gjorde dessa reflexioner om amerikanskorna hade inget att säga om Théodore Stantons yttre.⁸

⁵ Theodore Stanton, född 1851, hade tillbringat en del av sin studietid vid Sorbonne, Paris. *Avenir des Femmes*, No 166, 1/9 1878: 134.

⁶ Elizabeth Cady Stanton och Susan B Anthony ledde the National Woman Suffrage Association och Henry Ward Beecher och Lucy Stone ledde the American Woman Suffrage Association sedan de splittrades år 1869. Mary A Livermore var en prominent medlem i WCTU (?) och hade goda kontakter i Europa. Tyrell 1991:14ff. Föreningarna gick samman igen först år 1890, då under namnet the National American Woman Suffrage Association, Kraditor 1971: 3; Theodore Stanton nämnde den amerikanska kvinnorörelsens splittringen i sitt tal, Paris 1878: 44f. Se Kortbiografier. KOLLA ATT MITT PÅSTÅENDE ÄR RIKTIGT SOM NOTER LEDER TILL. SAMT SÄTT HIT ÄVEN eLLEN DUBOIS OM MÖJLIGT. SAMT RUPP. //KOLLA ÄVEN VILKEN ORGANISATION WARD HOWE TILLHÖRDE.

⁷ Paris 1878:2.

⁸ /originalcitaten saknas/// *Le Rappel* 28.7.1878.

Kongressen ägde rum under en världsutställningssommar utan att vara en officiell kongress inom dess ram.⁹

Exposition universelle de 1878, Paris var den politiska manifestationen av att Frankrike hade repat sig efter nederlaget mot tyskarna i kriget 1870 och enats igen som konstitutionell republik efter Pariskommunens fall 1871. Efter deltagande i världsutställningarna 1872 i London och 1873 i Wien var Frankrike redo att ta emot världen i sin restaurerade huvudstad Paris. Den sabelformade Boulevard Saint Germain på vänstra sidan om Seine var nyanlagd. Japaner var närvarande och gjorde intresset för sin asketiska konst populärt i vida kretsar. En formlig "japonism" florerade. På utställningen var bland annat telefonen en nyhet. Man kunde lyssna till fjärran spelade konserter genom dess lur i en tid då annan massdistribution av ljud var okänd. "Fonografen", en ljudregistreringsmaskin, var en annan publikdragare. Flytande gas lanserades.¹⁰

Utställningen besöktes av 16 miljoner besökare. Trots att den blev en finansiell förlustaffär, ansågs den lyckad och sobert genomförd. Den innehöll ett antal så kallade officiella kongresser, vilket nästan var en nyhet i sig. 32 internationella vetenskapliga eller mer populärt inriktade kongresser gick av stapeln.¹¹

Utanför utställningen, i dess marginal, hölls ytterligare 18 kongresser.¹² Till dem hörde den internationella kvinnokongressen. Staden Paris skulle anordna flera världsutställningar före århundradets slut. Vid var och en av dem fanns minst en så kallad kvinnokongress, ofta flera. I andra länder skulle kvinnor ta upp idén med att exponera sina krav under utställningar av liknande eller mindre imposanta dimensioner. Denna placering skulle öka möjligheterna att få genomslag, utländska gäster och gehör för kraven utanför de kretsar som redan arbetade för kvinnofrågan. Världsutställningarna och vad som hände omkring dem var väl bevakat av lokal och internationell press. Slutet av 1800-talet såg en väldig expansion av dagstidningar allt medan läskunnigheten spred sig och fler ständigt ville få rykande färskna nyheter.¹³ Denna kvinnokongress och

⁹ Från 1878 integrerades kongresser systematiskt i världsutställningar i Paris. Cornell 1952:148ff. 1878 var 31 kongresser formellt knutna till utställningen, medan andra arrangerades vid sidan om. Demy 1907:259; uppgift om 32 kongresser, Schroeder-Gudehus & Rasmussen 1992:100.

¹⁰ *L'Exposition de Paris 1878*; Schroeder-Gudehus & Rasmussen 1992: 96ff; Pinot de Villechenon 1992: 27f.

¹¹ Utställningen var öppen 174 dagar från maj till november. Schroeder-Gudehus & Rasmussen 1992: 96ff; Pinot de Villechenon 1992: 27f.

¹² Schroeder-Gudehus & Rasmussen 1992: 96ff.

¹³ Wolgensinger 1989: 67ff; Kalifa 1995.

de följande var angelägna om massmedial uppmärksamhet och de uppnådde detta i viss mån tack vare att de ofta valde att samlas i anslutning till utställningar, som drog stor publik.

Kongressen

Kvinnokongressen 1878 var inhyst i den stora festsalen i frimurarlogen le Grand-Orient de France på rue Cadet 16. Frimurarna var republikaner och progressiva i kvinnofrågan.¹⁴ Mer än 600 personer samlades den första dagen. 220 personer var delegerade men även utomstående fick besöka kongressen som inbjudna eller föranmälda. För delegerade och journalister fanns reserverade platser. Dessa satt i den främre delen av salongen, den allmänna publiken i den bakre.¹⁵

En intresserad skara människor trängdes utanför byggnaden för att fånga en glimt av "kongressens hjältinnor", konstaterade *Le Figaros* utsände Albert Milland. Kongressen var uppmärksammas nästan som en teaterpremiär med kända personer. Milland skulle i en serie artiklar från kongressen för övrigt inte ha mycket gott att säga om tillställningen. Hans reportage utstrålade osäkerhet inför fenomenet kvinnokongress och han lät gärna löjet över den breda ut sig i spalterna. Han var definitivt missnöjd; han var missnöjd med det stora antalet närvarande amerikaner, fast de inte var fler än ett tjugotal; han var chockerad över att kvinnor och män talade från samma talarstol under samma dag; han ängslades över framtiden för det biologiska könet om kvinnor och män blandades. Med motvilja undrade han om de män som talade på en kvinnokongress inte egentligen var förklädda kvinnor.¹⁶ Att kvinnor uppträdde i en talarstol var ovanligt; att de gjorde det *tillsammans* med män och att den ena efter den andra *av olika kön* talade från samma podium, tycks ha skakat denne manlige journalists världsbild. Han vidarebefordrade sin oro till läsarna.

Flera historiker sett behandlat denna kongress nedlåtande. Fransyskan Suzanne Grinberg bedömde den på 1920-talet som obetydlig. Amerikanen Patrick Bidelman menade på 1970-talet att dess enda värde låg i att den var den *första* av sitt slag. Däremot har den amerikanska historikern Claire Goldberg Moses förtjänstfullt framhållit dess jämlikhetsinriktning. Och två

¹⁴ Denna loge skulle släppa in kvinnor i vissa loger i slutet av 1800-talet. Jupeau-Requillard, 1989:390ff; salen finns kvar (år 1993) men huset som omsluter den är nytt - bara kärnan – den stora samlingsalen - har behållits vid en total ombyggnad. I huset finns dessutom ett museum, öppet för allmänheten.

¹⁵ *L'Avenir des femmes* no 165, 4/8 1878; kolla om noten täcker delningen av salen och journalisterena.//

¹⁶ *Le Figaro* 28/7, 31/7, 8/8, 9/8 1879. sSKA DET INTE VAR 1878////

franska historieforskare på 1980-talet, Laurence Klejman och Florence Rochefort, inte bara gett kongressen dess tillhöriga ära av att ha varit den första internationella – som andra förmenat den - utan även prisat den för dess radikalism.¹⁷

Det var en stor, välbesökt och tämligen välorganiserad kongress, som vågade ta upp kvinnofrågan så snart som den starka konservativa vinden i fransk politik, som blåst sedan Pariskommunen, hade börjat mojna. Den bröt med många normer för kvinnors uppträdande och ställde precisa och långsiktiga krav. Kravet på rösträtt restes visserligen aldrig öppet men många talare anspelade på det, som en av de viktiga rättigheter kvinnor ännu inte hade uppnått. Kongressen fick dålig press i tidningar som den konservativa *le Figaro*, medan den socialistiska *le Rappel* rapporterade detaljrikt och välvilligt.¹⁸

Endast delegerade fick diskutera och rösta om kongressens resolutioner. De medverkande samlades varannan dag klockan två gemensamt. Där behandlades temata som historia, pedagogik, ekonomi, moral och lagstiftning utifrån dessa ämnens betydelse för kvinnors ställning vis à vis mäns. Under mellandagarna arbetade de delegerade i grupper, som var och en specialiserade sig på ett av dessa teman; de läste rapporter, diskuterade och satte ihop de resolutionsförslag som hela församlingen senare skulle rösta om.¹⁹ Med vissa lediga dagar däremellan, troligen avsatta för besök på världsutställningen, drog kongressen ut på över två veckor.

Mycket i denna formella uppläggning, till och med teman, kom sedermera att upprepas av andra internationella kvinnokongresser i Paris.²⁰ Tidsramen på två veckor visade sig dock ha varit alltför väl tilltagen. Senare kongresser hölls samlade mellan tre och åtta dagar.

¹⁷ Grinberg 1926: 71f; Bidelman 1977, amerikansk dissertation, som publicerades som bok: Bidelman 1982:104; Goldberg Moses 1984:207ff; Klejman & Rochefort 1987:255ff, 1989:54ff.

¹⁸ *Le Rappel* 28/7, 3/8, 5/8, 8/8, 9/8, 11/8, 12/8 1878; i sitt avslutningstal tackar Mme Deraismes särskilt *le Rappel*, som grundats av Victor Hugo, för att den varje dag gett "un compte impartial de nos séances", Paris Juli-augusti 1878: 190.

¹⁹ "Pièce no 3 Dispositions générales" från organisationskommittén, i broschyr omfattande Pièce no 1 till Pièce no 6 om kongressen, Congrès 1878 - Paris Dos 31, BMD; huruvida historieguppen någonsin möttes för förberedelser verkar oklart. –Ett stort möte hölls dock om frågan, *Le Rappel* 3/8 1878.

²⁰ Och återfinns för övrigt också hos kongresserna inom den Andra internationalen och säkert hos andra kongresser. Rapporterna var ofta preparerade i förväg, av en eller flera personer. De viktigaste diskussionerna hölls i slutna grupper där förslagen till resolutioner diskuterades och utarbetades. Ofta hade en eller två s k rapportörer sedan i uppgift att förklara bakgrunden till resolutionerna och referera rapporterna för det stora mötet, som hade sista ordet och möjligheten att förkasta resolutionsförslagen. UW; Samma struktur återfanns hos des Congrès d'assistance, Renard 1999:201ff.

Kvinnans rätt att arbeta

Kongressen antog en gemensam plattform för alla följande resolutioner: den var att arbeta för att uppnå "absolut jämlikhet mellan de två könen".²¹ Utan att detta behövde sägas rakt ut genomsyrades kongressen därmed inte bara av krav på lika rättigheter på arbetsmarknaden utan även av kravet på politiska rättigheter.²² Att kongressen var försiktig med att uttala ett krav på politiska rättigheter hade att göra med en bedömning som gjordes i socialistiska och republikanska kretsar vid denna tid. Både män och kvinnor var nästan enhälligt ense om att kvinnor var mer religiösa än män och därför ännu inte att riktigt lita på i försvaret av den svaga republiken. Kvinnokongressen stödde republiken som statsform och höll därför formellt tillbaka sitt rösträttskrav.

Under temadagarna om ekonomi föreslogs en resolution, som sade att kvinnan hade både rätt och plikt att arbeta. Utan arbete fick hon ingen värdighet. Om denna resolution utbröt häftiga debatter innan den till slut blev accepterad.²³ Diskussionen handlade inte bara om kvinnor skulle få arbeta utan om alla kvinnor *borde* lönearbeta. Skulle kvinnor tjäna pengar själva eller borde kvinnan stanna hemma för att sköta hem, man och barn?

"La femme au foyer"²⁴, det vill säga kvinnan vid hemmets härd, var det uttryck som i positiv mening användes av förespråkare för en genusarbetsdelning som ville se kvinnan som husets härskarinna och hushållerska i sin familj. Inom den franska fackliga rörelsen hade anarkisten Pierre Joseph Proudhon ett starkt inflytande. Han hade hyllat den hemarbetande

²¹ "Attendu que le congrès, en ouvrant ses séances, a affirmé l'égalité absolue des deux sexes. attendu que toutes les mesures de réparation réclamées par lui ne sauraient avoir de raison d'être que si elles découlent naturellement de la proclamation du principe d'égalité:" proposed by M Levrier and accepted at the beginning of the congress "à l'unanimité", *Le Rappel* 12/8 1878 p 4 col 3; Goldberg Moses 1984:207.

²² Hubertine Auclert var ~~de~~ upprörd över att hennes tal om rösträtten inte hade accepterats. A ~~medan~~ arrangörerna hade beslutat att inte ställa ~~atta~~ kravet i en resolution eftersom de politiska situationen ännu var instabil och värnare av den franska republiken ~~man~~ var rädda för att kvinnor p g a sin större religiositet skulle kunna bli en konservativ kraft i politiken. Av detta har vissa forskare (jfr de tidigare nämnda) skapat sig och andra ett intryck av att denna kongress inte skulle varit radikal, vilket motsägs av alla andra utmanande ställningstaganden och de ständiga antydningarna om rösträtts betydelse. Bl a Goldberg Moses 1984:214ff.

²³ *Le Rappel* 5/8 1878:3 kolumn 2; resolutionen diskuterades först den 2 augusti i Section Economique för att sedan omformuleras och tas upp den 3 augusti inom samma sektion, som förlängdes till följande dag när det gällde den officiella, publika delen. Paris Juli-augusti 1878: 71ff & 100ff (varav jag bör titta på detta sista lite mera för jag har bara första sidan av andra dagen och det blev en hel del debatt om detta även den 3 augusti KOLLA alltså från s 100 till 107 för att ev fördjupa kontroversen samt få med ett mémoire från Lyon, Mme d'Elhom hade undertecknat)//PARIS 2007

²⁴ Uttrycket lever kvar i franskan idag och betyder rätt och slätt "hemmafru". Ordagrant blir det "kvinnan vid (hemmets) härd".

kvinnan som mannens hjälp och stöd.²⁵ Den gifta kvinnan borde arbeta inom hemmets väggar, annars var hon lösaktig. Även ogifta kvinnors lönearbete utanför familjen var mindre lämpligt. Teoretikern för den fackliga franska rörelsen Proudhon hade åsikter och en kvinnosyn, som stämde väl överens med borgerlighetens,²⁶ så som den uttrycktes av politikern, vältalaren, skribenten, filosofen och moralisten Jules Simon i hans bok *l'Ouvrière (Arbeterskan)*. Liksom Proudhons bok hade denna publicerats på 1860-talet. Dessa mäns åsikter hade den franska lagen i ryggen. Vid denna tid hade den franske gifte mannen, liksom äkta män i många andra länder, rätt att besluta om hustrun fick lönearbete eller inte och om hon skulle tillåtas utöva sitt yrke i de få fall hon hade fått en utbildning.²⁷

Det radikala kravet på kongressen var att hävda kvinnors rätt och plikt till arbete. Men inte ens på denna kvinnokongress, där kvinnor samlats för att gemensamt kräva de rättigheter de saknade, var alla överens. Vad var det bästa för att befrämja kvinnans intressen? Borde kvinnan alls lönearbeta? Ett starkt engagemang för arbetarkvinnornas hårda liv kom till uttryck.²⁸

Eugénie Pierre, kongressens sekreterare, var socialist och uttalade sig för "ett fritt arbete" (fr "le libre travail"), som enligt henne betydde att alla utbildningsvägar borde stå öppna för kvinnor och deras arbete skulle vara rationellt och välbetalt. Uttrycket "ett fritt arbete" var ett ofta och olika tolkat begrepp, som socialister gav en särskild betydelse. Eugénie Pierres användning av begreppet var i linje med det som förespråkades av socialisten Jean Jaurès. Det inkluderade bland annat frihet för bildandet av fackliga sammanslutningar samt individens rätt att själv välja sitt arbetsområde. Många av hennes argument drevs även av socialister och så kallade progressister, som pläderade för statens ökade plikt att ingripa i ett allt hårdare kapitalistiskt samhälle, just för att arbetet skulle fortsätta att vara fritt.²⁹

²⁵ Proudhon u å (ca 1865); Fau-Vincenti 1990; McMillan 2000:115, 122ff; MERA Riot- Sarcey????

²⁶ <KOLLA t ex Zeldin eller andra om den franska borgerlighetens syn på kv. Higonnet har något. Histoire des Femmes??

²⁷ Simon 1862: se särskilt Préface; Jules Simon var republikansk politiker mm . Han återkommer i denna bok. Se Kortbiografier; i Frankrike måste en kvinna uttryckligen ha makens tillstånd, i andra länder kunde bestämmelsen vara så formulerad att om mannen ville, kunde han förbjuda sin hustru yrkesarbete. Arnaud-Duc 1991: 109.

²⁸ I sitt inledningstal betonade Maria Deraismes att kongressens mål var att kvinnans rättigheter borde vara ~~desamma~~ ~~desamma~~ såsom mäns ~~hade~~; M Calligari framhöll att sessionen om ekonomi borde vara speciellt inriktad på ~~just~~ arbetarkvinnor. Paris Juli-augusti 1878:14 & 81.

²⁹ "Jaurès, ou la conception de la liberté collective", Senchet 1903: Ch 1; Horne 1998; EV FLER REF

Samhällets ansvar var enligt Eugénie Pierre att underlätta för individen - det vill säga även kvinnan - att finna ett arbete att försörja sig på "men vi vill inte ha friheten att dö av svält".³⁰ I motsats till många av de manliga företrädarna för ökat statligt ingripande på arbetsmarknaden ville inte Pierre att arbetsmarknadsregleringar skulle gälla ensidigt för kvinnor och hon ville se kvinnor på allt fler arbetsområden.

Argumentation för fler yrken för kvinnor förde Eugénie Pierre inte enbart utifrån ett krav på frihet. Hon menade därtill att det fanns egenskaper, som borde göra en kvinna särskilt lämpad för vissa yrken, till exempel läkaryrket. I det behövdes kvinnans händighet, hennes takt och självupppoffring. Pierre såg alltså kvinnans natur som annorlunda än mannens. Men hon använde biologin som ett argument för att kvinnans rättigheter borde utvidgas till att bli desamma som mannens, inte för att införa restriktioner. Hon försökte förändra innehållet i begrepp som "arbetets frihet" och "kvinnans natur" så att de skulle bli möjliga i en socialistisk diskurs om jämlika villkor mellan män och kvinnor.³¹

Några få deltagande kvinnor var arbeterskor som Lucie Dissat. För henne var kvinnors lönearbete en nödvändighet eftersom en familj sällan klarade sig på mannens lön. Kongressen borde hjälpa kvinnor att få bra arbeten till rimlig betalning. Kvinnor borde få bli mekaniker, urmakare och annat som krävde skicklighet utan att vara tunga. Talet om kvinnors svaghet utnyttjades istället, menade Lucie Dissat, för att ge dem lägre betalt och ändå låta dem arbeta längre arbetsdagar än män. Hon anklagade fackliga organisationer för att inte släppa in kvinnor och uttryckte uppfattningen att kvinnors liv och arbeten inte borde regleras på annat sätt än mäns.³²

I en polemik mot dem - inte så få - inom den fackliga rörelsen, som ville se kvinnan enbart som hushållerska, utgick socialisten Léonie Rouzade från att allas arbetsinsats behövdes för att välståndet skulle kunna öka. Hon riktade sig tydligt mot Proudhons kvinnoosyn, som delade in kvinnor i två kategorier, en god och en dålig, "la ménagère ou la prostituée". Dessa tankar fanns bl a i hans postumt utgivna, *La femme dans les temps modernes*. Att hans lära levde kvar visade till exempel Auguste Keufer, ledande inom typografernas fackförening, som gång på gång under seklets slutdecennier kom att företräda denna fackliga

³⁰ Paris Juli-augusti 1878:75.

³¹ "le dévouement est la nature même de la femme", Paris Juli-augusti 1878:74ff.

³² Paris Juli-augusti 1878: 84ff.

syn på kvinnor på arbetsmarknaden. Det var en starkt förankrad förhoppning inom arbetarrörelsen att en äkta man skulle kunna försörja sin hustru. Den passiva hemmakvinnan var en romantisk föreställning, som förstärktes av den moderna naturvetenskapen. Men Rouzade gycklade med allt tal om naturens vishet: om det varit naturens mening att mannen skulle försörja kvinnan borde varje kvinna fötts, inte ensam, utan tillsammans med sin försörjare. Eftersom varje individ föddes för sig, betydde det att naturen menade att en förening mellan man och kvinna "skulle vara grundad på gemenskap och inte på underordning". Man och kvinna var "två skilda enheter" utan vars förening mänskligheten skulle gå under. Båda två hade rätt att utveckla sig genom arbete och få sin individualitet garanterad av lagen.³³

Det är uppenbart att Léonie Rouzade både seriöst och ironiskt attackerade den moderna läran om arternas uppkomst – darwinismen - och dess följdlära socialdarwinismen, när hon beskrev hur naturen borde ha ordnat det om dess mening varit att kvinnan skulle vara underordnad. Hon, som socialist, talade sig istället varm för individualitet, jämlikhet och ekonomiskt oberoende. Men inte heller Rouzade insisterade på någon biologisk likhet mellan man och kvinna; hon överlämnade med varm hand yrken som snickare och gruvarbetare till män.³⁴ Hennes poäng var att varje individ oavsett kön borde försörja sig själv genom lönearbete eftersom själva produktionssystemet hade förändrats från självhushållningens tid. I sitt tal framstår hon som *både* socialist, fast hon här inte använde det ordet, *och* som anhängare av den franska republiken. Hennes socialism var reformistisk, liksom Eugénie Pierres.

Flera kvinnor på kongressen nämnde kvinnors biologiska särart men ingen drog slutsatsen att de därför borde särbehandlas i lagen. Däremot kunde kvinnors särdrag troligen leda till att de valde andra arbeten än män men det valet skulle vara den enskilda kvinnans ensak. För andra betydde samma särart - den kvinnans speciella natur som alla tycktes vara ense om - antingen att kvinnor borde arbeta enbart hemma eller mer eller mindre genom kontroll eller lagar främst ägna sig åt vissa områden (till exempel undervisning) om de lönearbetade. Båda grupperna föreställde sig alltså olika arbetsområden för kvinnor och män, kanske mer eller mindre överlappande. Men för den ena

³³ "... deux bases absolues ..." (citat 193) "... la preuve que notre union doit être basée sur l'association et non sur la subordination" (citat 192) Paris Juli-augusti 1878: 192ff.

³⁴ Paris Juli-augusti 1878: 192ff

gruppen borde staten inte alls medverka genom lagstiftning till en genusarbetsdelning, för den andra gruppen var ett statligt ingripande bra. Frågan om lika lön för lika arbete hade för flera talare stor betydelse och tycks inte ha varit något nytt krav.³⁵ Den resulterade i en egen resolution. Också den kontroversiella propositionen att kvinnor borde försörja sig själva blev accepterad men först sedan den kopplats till en mindre klar formulering om att även hemarbete borde värderas.³⁶

Det togs en tidig resolution om lika lön för lika arbete med motiveringen att olika lön för samma arbete var en av de mest orättvisa och förnedrande av alla sociala orättvisor.³⁷

Avslutning och planer för en internationell basorganisation

På kongressen i Paris drog deltagarna upp konkreta planer för en stabilare organisering av det internationella samarbetet för kvinnors emancipation. Under den sista kongressdagen bildades, på förslag av Léon Richer, en internationell kommission. I den ingick många amerikaner, bland andra Julia Ward-Howe, Lucy Stone, Théodore Stanton och dennes mor Elizabeth Cady Stanton samt Susan B Anthony, inte alla närvarande. Kommissionen skulle sörja för att kontakt upprätthölls mellan olika länder genom korrespondens och rapporter. Dessutom skulle den stå för organiserandet av nästa kongress. Kommissionens säte skulle tills dess vara Paris och Léon Richer den centrala kontaktpersonen.³⁸

³⁵ Paris Juli-augusti 1878: 74f, 84.

³⁶ "A production égal, salaire égal", (citad 99 och enligt Lily Braun hade franska och engelska kvinnosaksaktivister rest denna paroll långt tidigare än den tyska kvinnorörelsen som först antog den år 1881. Braun 1901: 240) Paris Juli-augusti 1878:213 (det mikrofilmade protokollet på BMD har bara 128 sidor. Det fullständiga protokollet finns i NYPL * ZAN - T3340 Reel 375 No 2605); se även Goldberg Moses 1984: 208 som hänvisar till *l'Avenir des Femmes* 1/9 1878.

³⁷ "Considérant que l'inégalité des salaires pour le même travail accompli est une des iniquités sociales les plus choquantes et les plus funestes;

Considérant que l'insuffisance des salaires est une des causes principales de la prostitution;

Le Congrès adopte la formule économique suivante:

A production égale, salaire égal." *L'Avenir des femmes. Revue mensuelle*. No 166, 1er Sept 1878: 132.

³⁸ Kommissionen skulle bestå av tre personer från varje medverkande land: följande valdes som representanter: M Léon Richer, Mme Maria Deraiemes och Mme Griess-Traut (alla Paris, för Frankrike), Mme Emilie A Venturi, Mme Hearteley (båda London) och M Dr Chapman (Paris, för England), Mlle Maria Mozzoni (Milano), Mme Aurelia Cimino Folliero de Luna (Florens) och M Bertani, riksdagsledamot (Rom, för Italien), Mme Keller-Dorian (Mulhouse) och Mme Richard (Colmar, för Elsass-Lotringen), Mme Marie Goegg (Genève), Mme Hunziker (Arau) och M Elie Ducommun (Bern, för Schweiz), Mme Rosalie Schoenwaser (Düsseldorf), M Sonnemann (Frankfurt am Main) och M Hirsch (Paris, för Tyskland), Mme Elisa Van Calcar och M Van Houten, riksdagsledamot (båda Haag, för Holland), M Carl von Bergen (Stockholm, för Sverige), Mme de D... (för Polen), Mme Catherine Gontcharoff, med dr (Paris, för Ryssland), M Calligari (Paris, för Rumänien); vidare fick varje stat i USA var sina tre representanter, tills

Dessa föresatser blev till intet. Kontinuiteten kunde inte upprätthållas till följande kongress. Det tog elva år innan en ny kvinnokongress samlades i Paris; det skedde när nästa världsutställning organiserades där. Men dessförinnan skulle en internationell kvinnokongress sammankallas i en annan världsdel, i den nya världen på andra sidan Atlanten. Den avhölls tio år efter den första.

vidare Mme Julia Ward-Howe och Mme Lucy Stone (båda Boston, för Massachussets), Mme Grahame Jones (Chicago, för Illinois), Mme Cady Stanton, M Théodore Stanton, Mlle Susan Anthony och Mlle Hotchkiss (alla New York, för New York) samt Mme Gibbons (Philadelphia, för Pennsylvania). Paris Juli-augusti 1878: 191f.